

Dorovský, Ivan

Odchod do Vídně

In: Dorovský, Ivan. *Konstantin Jireček : život a dílo*. Vyd. 1. V Brně: Univerzita J.E. Purkyně, 1983, pp. 167-184

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/121854>

Access Date: 27. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Výsledky univerzitní činnosti a univerzitní prostředí v Praze Jirečka neuspokojovaly. Neodpovídaly jeho představám. Jireček jistě chápal, ale později si to nechtěl přiznat, že menší zájem posluchačů o jihoslovanskou a balkánskou problematikou souvisel zejména s několika okolnostmi. V období jeho působení nastal určitý odliv slovanofiských zájmů a entuziasmu, který existoval v českých zemích od poloviny 19. století, zejména pak v letech 1875—1878. Českou společností tenkrát hýbala především domácí politika a boje o pravost RK a RZ. Jak na univerzitě, tak také ve vědeckých kruzích vůbec byly dva tábory: odporůci a obhájci Rukopisů.

Jirečkovi jistě muselo být nepříjemné, že o jeho přednášky byl malý zájem. Tak např. na přednášku, v níž rozebíral jihoslovanské listiny (neměl zvláštní seminář), se přihlásili pouze dva posluchači. Malá návštěvnost jeho přednášek ovšem nepochybně souvisela s Jirečkovým tichým a rychlým přednesem i s tím, že studium jeho výkladů vyžadovalo značné předběžné znalosti.¹

Abychom pochopili Jirečkovo „znehucení“ pražskými poměry, musíme vzít v úvahu také to, že jako odchovanec většinou vídeňského prostředí nedovedl dost dobře pochopit ani univerzitní, ani národnostní spory. Dokonce mu byl vytýkán určitý národní indiferentismus. V. Jagić poznamenává, že ani Jirekův otec nebyl s národním cítěním svého syna spokojen, ačkoliv byl na něho jinak právem hrdý.²

Rezervovanost a jistou neutrálnost, již Jireček zachoval v případě rukopisných sporů (třebaže byl přesvědčen o nepravosti RKZ), nelíbila se jeho kolegům, ať odpůrcům, nebo zastáncům Rukopisů. První mu zazlívali, že když nejde s nimi, jde proti nim, druzí si vykládali jeho zdrženlivost jako hrdost a nechuť. Důvody, proč se Jireček neúčastnil rukopisných sporů, jsou známy. Kromě toho, že byl povahy málomluvné, tiché, mírné a nebojovné, nemohl vystoupit proti RKZ, když jeho otec i strýc Šafařík patřili k jejich obhájcům.

¹ Bidlo, J., *Konstantin Jireček*, Věstník České akademie věd a umění, čís. 7—8, 1918, 127.

² Jagić, V., *Josef Konstantin Jireček*, Neue Österreichische Biographie 1915 bis 1918, Wien 1923, 106.

Uvedené i některé další okolnosti byly příčinou toho, že se Jireček v Praze necítil dobře. Žil ještě více uzavřeným životem než prý kdysi v Bulharsku. Přitom však neustupoval od svých vědeckých záměrů zpracovat srbské dějiny a dokonce dějiny Dubrovnické republiky. Stále jej přitahovaly dubrovnické archívy. Proto v červenci 1889 požádal ministerstvo vyučování o dovolenou na letní semestr studijního roku 1889/1890; ta mu byla povolena. Na studijní rok 1889/90 byl však Jireček zvolen děkanem filozofické fakulty. Byl to shodou okolností rok závažných politických událostí. Staročeská punktační politika nebyla úspěšná, pozice staročechů byly na univerzitě otřeseny. Studentstvo vystoupilo proti Jirečkovým kolegům prof. J. Kvičalovi a M. Hattalovi a Časopis českého studentstva kritizoval poměry na univerzitě v souvislosti s opatřením akademického senátu k udržení kázně a pořádku. Studenti se totiž dožadovali zhotovení pamětní desky se jménem Jana Husa na budově Národního muzea.³ Zároveň doznívající rukopisné boje zostřovaly vztahy v samotném profesorském sboru. Disciplinární opatření proti studentům vyvolala ostré demonstrativní projevy. Proti demonstrujícím studentům, kteří vyšli do ulic, zasáhla policie. Profesoři, kteří byli vystaveni útokům ze strany studentů, vytýkali Jirečkovi nedostatek energie. Prof. Kvičala dokonce tvrdil, že Jireček své povinnosti úmyslně zanedbal. Jireček tím byl velice dotčen. Využil proto záminky, že mu byla schválena dovolená a 15. března 1890 oznámil profesorskému sboru svou rezignaci na funkci děkana fakulty. Tím ovšem jeho postavení na fakultě bylo ještě více otřeseno.⁴ Cítil se na ní málem „cizincem“. Dokonce nabýval dojmu, že mnozí čekali, kdy z Prahy odejde: „Jedněm bylo po chuti, aby odešel, jelikož nebyl jejich straník, druzí pak nehnuli rukou a neřekli slovo, aby byl české univerzitě zachován.“⁵

Působení K. Jirečka v Praze se chýlilo ke konci. Zdálo se mu, že zde není dostatečný zájem o otázky jihoslovanské a balkánské. V. Jagićovi si postěžoval, že „vědecké zkoumání evropského jihovýchodu se zde pokládá za něco exotického“.

Nástupcem slovinského slavisty Fr. Miklošiče se ve Vídni stal 1886 Charvát V. Jagić, který byl předtím profesorem slavistiky v Berlíně a později

³ Prof. J. Kvičala byl referentem komise, která měla podat přesný návrh na pamětní desky na budově Národního muzea. Jméno Husovo však bylo vynecháno. To vyvolalo velký rozruch, dokonce se o tom jednalo na pražském sněmu. Výsledkem bylo nejen umístění pamětní desky Husovi, ale také založení společnosti pro postavení Husova pomníku v Praze. K. Jireček tyto polemiky ironizoval, když počátkem prosince 1889 napsal svému strýci: „Zdejší veřejný život upadá z jednoho nesmyslu do druhého. Co může být nesmyslnější nežli historicko-teologická debata o Husovi na sněmě 25. list(opadu) o jedné z těch 96 tabulek na nové budově muzejní, které zdola ani čisti nelze, leda s tubusem.“ Viz *Vzájemná korespondence J. Konstantina Jirečka a Hermenegilda Jirečka*, 100.

⁴ K a z b u n d a, K., *Stolice dějin na pražské univerzitě*, III, 144–145.

⁵ R. O., Konstantin Jireček, Osvěta, 1904, 796.

v Petrohradě. Vídeňský seminář pro slovanskou filologii byl značně rozsáhlý a zahrnoval jazykovědu, literární historii, archeologii a historii. Podobný obor byl např. v Praze, Lvově, Krakově nebo v Černovicích obsazen nejméně dvěma profesory. Jagićova žádost, aby byla ve Vídni zřízena druhá stolice slovanské filologie a slovanských starožitností, byla císařem schválena v září 1892 s tím, že může zahájit činnost od 1. dubna 1893. Tím byla obnovena katedra, kterou kdysi spravoval J. Kollár. Ve svém podání Jagić navrhoval, aby byl na druhou řádnou stolicí vídeňské slovanské filologie povolán K. Jireček, protože „při svých badatelských šetřeních počíná si kriticky a objektivně a po stránce národní je klidný a nezaujatý“.⁶ K. Jirečka považoval Jagić za naprosto způsobilého (durchaus geeignet). Jagić přirozeně podal svůj návrh po předběžné domluvě s Jirečkem, který zpočátku o nabídce rozvažoval. V dopise ze dne 2. ledna 1892 Jagićovi psal: „Mnoho jsem o tom plánu přemýšlel. Jsou důvody pro i contra...“⁷ A tak 22. února 1893 byl Jireček jmenován řádným profesorem slovanské filologie a slovanských starožitností na vídeňské univerzitě s nástupem 1. dubna 1893.

Nezasvěcení se Jirečkově přechodu do Vídně podívovali, protože se domnívali, že odjel z Bulharska proto, aby věnoval své síly rozvoji vědy ve své vlasti. Na druhé straně si Jireček posteskl, že „Pražané neučinili nejmenšího kroku, aby svého krajana udrželi v Praze. Zdálo se, že spíše s netrpělivostí očekávají odchodu jeho. Místo jeho zůstalo neobsazeno, neboť jeho katedra pražská byla jen ‚ad personam‘ i dala se snadno přenesti“.⁸

V. Jagić sice věděl, že Jireček v Praze není spokojen, ale bránil se tomu, aby byl obviněn z toho, že využil této nespokojenosti k získání Jirečka pro vídeňskou univerzitu. Údajně chtěl pouze posloužit rozvoji slavistické vědy.

Důvody pro to, aby Jireček zůstal v Praze, byly především rodinné a materiální, dobré podmínky pro vědeckou práci, rozsáhlé styky osobní i vědecké a „určitý genius loci“. Jinak však Jireček nebyl spokojen s poměry, jaké vládly v pražských vědeckých společnostech, zejména v nově zřízené České akademii věd a umění, v Královské české společnosti nauk a v Matici české. Zvláště nečinnost Akademie, jejíž členy nazval „truhlíky“, se mu nelíbila. Už v roce 1891 psal strýci H. Jirečkovi, že „zdejší vědecký svět pokulhává, ‚more solito‘“, že vědecké společnosti nemají dostatek finančních prostředků apod. O vnitropolitické situaci poznamenal: „Politické okolnosti jsou ukrutně zbrzděny. Staročeská strana je na hromadě.“⁹ Jagićovi si rovněž postěžoval na krátkozraký český šovinismus. To všechno spolu s předpokladem, že ve Vídni bude větší zájem o jeho obor, vedlo Jirečka k odchodu z Čech.

⁶ Kazbunda, K., cit. dílo, 146.

⁷ *Vzájemná korespondence J. Konstantína Jirečka a Hermenegilda Jirečka*, 55.

⁸ R. O., *Konstantín Jireček*, Osvěta 1904, 792.

⁹ *Vzájemná korespondence J. Konstantína Jirečka a Hermenegilda Jirečka*, 103.

Zprávu o Jirečkově jmenování profesorem vídeňské univerzity přinesly noviny Wiener Zeitung dne 8. března 1893. Podle Matije Murka bylo řešení Jirečkovy profesury obojaké a polovičaté. Dnes víme, že ani Jireček nebyl zcela spokojen. Jeho nespokojenost vyplývala z toho, že byl historikem a že ve Vídni vystupoval jako filolog, jako druhý slavista a formálně byl veden jako správce semináře pro slovanskou filologii. Nikdy však úředně správcem ustanoven nebyl. Byl pověřen vést seminář pro východoevropské dějiny. A to mu zase zcela vyhovovalo.

Konstantin Jireček zahájil přednášky na vídeňské univerzitě v letním semestru studijního roku 1882/1893, který začínal 1. dubna 1893. Jeho přednášky navštěvovali převážně studenti z balkánských slovanských zemí. Proto se v přednáškách a cvičeních soustřeďoval převážně na Balkánský poloostrov.

Vatroslav Jagić a K. Jireček vytvořili z vídeňské univerzity skutečné centrum slavistiky. Správně to postřehl I. Šišmanov, který Jirečkovi jako jeden z prvních blahopřál k nové katedře „na krásném modrém Dunaji“: „Nyní se vídeňská univerzita může plným právem považovat za středisko slavistických studií. Ke slov(anské) filologii, tak magistrálně zastoupené Jagićem, se připojuje ve Vaší osobě slov(anská) historie. Nemůžete si představit, jaká upřímná radost vládne zde v kruhu Vašich přátel a přátel slovanské vědy. Věříte, že závidím těm šťastným mladíkům, kteří od nyníška nadále budou navštěvovat přednášky ze slavistiky a slovanských dějin na vídeňské univerzitě?“¹⁰

V roce 1891 se Jireček stal dopisujícím členem vídeňské Akademie věd. V témže roce, o šest měsíců později, byl zvolen členem nové České akademie věd a umění. S elánem se pustil do povinností na fakultě i do svých rozpracovaných a nových studií, zejména k dějinám Dubrovniku a Srbska. Jeho vědecká činnost ve Vídni měla „z mnohé strany nový podnět“. Pro Ottův Slovník naučný zpracoval dalších dvacet devět bibliografických, věcných a souborných hesel, která se týkala sbrských, bulharských, rumunských i ruských a řeckých dějin.

Na odkaz svého děda P. J. Šafaříka Jireček nezapomínal. Neustále čerpal z jeho pozůstalosti, rozvíjel myšlenky obsažené v jeho díle, rozpracovával mnohé dotčené otázky, metodologicky i materiálově rozšiřoval Šafaříkovy vědecké postupy. U příležitosti Šafaříkova jubilea se Jireček pustil znovu do studia jeho života a díla, zejména rozebral a podrobně osvětlil Šafaříkův patnáctiletý pobyt v Novém Sadu. Práce *P. J. Šafařík mezi Jihoslovany* je založena zejména na Šafaříkově korespondenci s cizími slavisty a přináší četná do té doby neznámá fakta. Vyložil v ní také vznik jednotlivých Šafaříkových vědeckých prací a svůj vědecký vztah k Šafaříkovi. Rozsáhlou literárně historickou studii uveřejnil v roce 1895 nejprve

¹⁰ *Iz archiva na Konstantin Ireček, II, 291.*

v Osvětě, později ji vydal také samostatně.¹¹ Studii pozitivně zhodnotil zejména M. Murko a Polák E. Lipnicki. V roce 1895 napsal Jireček kromě uvedené studie též nekrolog na předsedu Jihoslovanské akademie věd a umění dr. Franja Račkého a dále ještě zmíněná hesla pro Ottův Slovník naučný.¹²

Rok 1895 nebyl pro K. Jirečka radostný. Po krátké nemoci zemřela dne 25. listopadu 1895 v Praze náhle jeho maminka Božena, rozená Šafaříková. Konstantin Jireček ji nezastihl naživu. Byla to pro něj velká rána. Měl svou matku rád a stále se o ni staral. Matka bydlela se svou jedinou žijící dcerou Svatavou v Praze a žila velmi skromně. K. Jireček, přestože byl jinak velmi šetrný, přispíval oběma na zlepšení jejich živobytí. Po matčině smrti vzal svou sestru Svatavu do Vídně.

Konstantina Jirečka neustále zaměstnávaly materiály k Dubrovnické republice. Při studiu archívních pramenů objevil cenné doklady o počátcích dubrovnické renesanční a humanistické literatury. V Jagičově Archivu pro slovanskou filologii jim věnoval dvě obšírná pojednání. První se týkalo dubrovnického básníka Šiška Menčetiće (1457—1527).¹³ Na základě soudních a notářských zápisů přinesl o tomto málo známém básníku zajímavé informace a pojednání o počátcích latinsky psané literatury 15. a začátku 16. století. Pomocí Liber statutorum doane rozřešil pozitivně otázku existence slovanské poezie v Dubrovniku před Menčetičem, protože v uvedené knize objevil srbsky psané verše z let 1421—1430 o zachránění z mořské bouře. Osvětlił rovněž společenský a kulturní život v Dubrovniku. Kladný ohlas, který práce měla, přiměl Jirečka k tomu, aby urychleně zpracoval další materiál o této problematice ve studii *Příspěvky k dějinám dubrovnické literatury* (Beiträge zur ragusanischen Literaturgeschichte).¹⁴ Jireček v ní podal mnoho cenných informací o básnických tvůrcích Dubrovniku, písičích latinsky nebo slovansky. Část studie věnoval kulturním dějinám Dubrovniku v první polovině 16. století. Shromáždil v ní četné podrobnosti o tehdejších životě, o lidových krojích, stravě, tancích, maškarních průvodech, knihovnách apod. Mimo jiné v dubrovnických archívech objevil a vynesl na světlo v uvedené rozpravě nejstarší zlomky dubrovnické básnické tvorby z doby kolem roku 1420 a „cyrilské čarbaniny mladých šlechticů v jednom pergamenovém rukopise, obsahující pravidla celnice.“¹⁵

K oběma uvedeným rozpravám jejich autor připojil četné texty závěti, soudních procesů, dopisů a dalších pramenů, které osvětlovaly politické

¹¹ Jireček, K., *P. J. Šafařík mezi Jihoslovany*, Praha 1895.

¹² Jireček, K., *Dr. Fr. Rački*, *Český časopis historický* 1, 1895, 65 n.

¹³ Jireček, C., *Der Ragusanische Dichter Šiško Menčetić*, *Archiv für slavische Philologie* 19, 1896, 22—89.

¹⁴ Archiv für slavische Philologie 21, 1899, 399—542.

¹⁵ R. O., *Konstantin Jireček*, *Osvěta*, 1904, 793.

a kulturní dějiny Dubrovníku 2. poloviny 15. a první poloviny 16. století. O těchto svých studiích Jireček napsal: „Mlhavé posud postavy latinských a slovanských básníků 15.—16. století postavil jsem ze soudních knih na pevnou půdu skutečnosti, kde se slavní pěvci ovšem zjevují v světle realistických postav renesance, v pračkách, milostných pletkách a jiných dobrodružných situacích.“

V úvodu ke druhé studii (o dějinách dubrovnické literatury) se Jireček čtenářům omlouval, že se pouští jako historik do literární historie. Ivan Šišmanov jej v dopise z počátku února 1900 uklidňoval: „Vaše práce o dubrovnické literatuře nepotřebuje žádné omluvy. Lit(erární) historie je část všeobecných (dějin) a nikdo než Vy nemohl odpovědět na určité literární historické otázky lépe. Jaké zajímavé údaje skrývají tyhle bohaté archívy, když je člověk dovede objevit a osvětlit! Váš příklad mi naopak dává kuráž, abych nádeničil někdy také v obecně historických oblastech. Mýlím se?“¹⁶

Na konci minulého století se Jireček opět vrátil k důkladnému osvětlení některých stránek dubrovnické historie. O dějinách středověkého obchodu se rozepsal, jak jsme uvedli, již v roce 1879.¹⁷ Stále více si uvědomoval, jaký obchodní a kulturní význam měl Dubrovník, který zprostředkoval všestranné styky mezi Východem a Západem. Otázce dubrovnického obchodu věnoval samostatnou studii *Důležitost Dubrovníku v dějinách obchodu ve středověku* (Die Bedeutung von Ragusa in der Handelsgeschichte des Mittelalters), kterou přednesl na slavnostním zasedání Akademie. V roce 1899 se K. Jireček, který byl předtím dopisujícím členem, stal nejmladším řádným členem vídeňské Akademie. Aktivně se zúčastnil práce především v balkánské komisi.

V uvedené studii seznamuje s dějinami Dubrovníku, s původem jeho jména a podává přehled rozvoje dubrovnického obchodu od druhé poloviny 12. století; svůj výklad dokládá citacemi obchodních smluv s četnými městy Jaderského pobřeží i se slovanskými knížaty. Velký rozkvět dubrovnického obchodu byl zaznamenán od 13. do 15. století; Jireček k němu v dubrovnických archívech našel četné doklady. Popisuje obchodní styky Dubrovníku s Charvátskem, Bosnou, Srbskem, Byzancí, Bulharskem, Uhrami, Valašskem, Itálií, s Francií a později s tureckou říší, poutavě líčí, jaké zboží se dováželo např. z italských a z dalších západních měst přes Dubrovník dále na východ a jaké zboží putovalo z východu přes toto přímořské město do západní Evropy. V rozpravě podal rovněž výstižný přehled dubrovnického kulturního života. Význam práce spočívá nejen v podrobném přehledu všech druhů dováženého a vyváženého zboží, nýbrž také ve správném zhodnocení významu dubrovnického obchodu pro celý

¹⁶ *Iz archiva na Konstantin Ireček, I, 352.*

¹⁷ Jireček, C., *Die Bedeutung von Ragusa in der Handelsgeschichte des Mittelalters*, zvláštní otisk, Wien 1899. Též in: Almanach der kais. Akademie der Wissenschaften 49, 1899, 365—452.

Balkánský poloostrov. Zvláště vědecky cenný je podrobný soupis literatury, který tvoří téměř dvě třetiny práce (str. 38—88). Je dokladem o rozsáhlém přehledu a hlubokých autorových znalostech dané problematiky. Jireček bedlivě usiloval o úplnost slovanské i neslovanské literatury o pojednávané otázce. Kromě literatury o dějinách Dubrovníku podal také přehled literatury o mincovnictví, o domech, hornictví, otroctví atd. Rozpravu proto tehdejší česká kritika právem označila za „důležitý a zajímavý příspěvek“, který se řadí k „důkladným studiím Jirečkovým o historii jihoslovanské“.¹⁸ Velmi pochvalně se o ní vyjádřil také český historik Jan Peisker. Psal K. Jirečkovi v červnu 1899: „Máte zvláštní dar psát spis nejen nabitý až do prasknutí, ale zároveň tak přehledný a zapamatovatelný, zrovna hravě, nikdy ani stopy po námaze, těžký obsah v bravurním rouše. Bože, kdybych já měl jen 1/1000 této Vaší přednosti!“¹⁹

Jirečkova studie o dubrovnických obchodních dějinách měla velký ohlas také v zahraničních slavistických kruzích. Referovali o ní v historických časopisech přední historikové slavisté Nicolae Jorga, Stojan Argirov, Karl Krumbacher, J. Goll, T. D. Florinskij a Stanoje Stanojević.

Zvláštního ohlasu se dočkala Jirečkova práce na slovanském jihu. Počátkem března 1900 o tom psal K. Jireček strýci H. Jirečkovi: „Moje studie o Dubrovníku našly na jihu mnoho ohlasu. Výtahy a překlady zjevily se ve fejetonech Narodne Novine, Smotra Dalmatinska atd. Chorvaté překládali můj výraz ‚slovanský‘ jako ‚chorvatský‘, Srbové jako ‚srbský‘, a teď si vytýkají, že můj text — zfalšovali. Je to mikrokosmos někdy velice malicherný.“²⁰

Jako uznávaný odborník na jihoslovanské dějiny byl Jireček požádán R. E. Petermannem, aby napsal stručné dějiny Dubrovníku do německého *Průvodce po Dalmácii* (Führer durch Dalmatien). Průvodce vyšel roku 1889 a o rok později se objevila také jeho francouzská verze.²¹ Již od počátku 90. let se Jireček intenzivně zabýval otázkou slovanizace Dubrovníku. Z článku *Dubrovnická středověká kancelář* (Die mittelalterliche Kanzlei der Ragusaner), který měl již téměř hotov roku 1892, vyrostla dosti obširná rozprava. Tuto rozpravu Jireček stále doplňoval novými údaji. Zabýval se v ní otázkou středověké latinské a slovanské kanceláře v Dubrovníku a zjišťoval, s kterými státy a politickými osobnostmi udržovala Dubrovnická republika korespondenci a v jakém jazyce. Objevil řadu latinských a slovanských kancléřů, vypátral životopisné údaje a vysvětlil rovněž vztahy slovanského a románského obyvatelstva Dubrovníku.

K všestrannému historickému poznání Dalmácie přispěl rovněž třísvazkovou prací *Románi v dalmatských městech ve středověku* (Die Romanen in der Städten Dalmatiens während des Mittelalters); vyšla v letech

¹⁸ ČČM, 1899, 354.

¹⁹ *Iz archiva na Konstantin Ireček*, III, 142.

²⁰ *Vzájemná korespondence J. Konstantina Jirečka a Hermenegilda Jirečka*, 126.

²¹ Petermann, R. E., *Führer durch Dalmatien*, Wien 1899, 450—457.

1902—1904. Na základě rozsáhlého latinského materiálu a zejména dochovaných osobních příjmení a přezdívek sledoval v ní dlouhodobý proces poslovanšťování románského obyvatelstva v celé západní části Balkánského poloostrova, zvláště pak v oblasti podél pobřeží Jaderského moře. Dalmácií teritoriálně vymezil v takové rozloze, jaká existovala jako římská provincie. V prvních třech kapitolách vyložil etnické poměry před příchodem Slovanů, v době slovanské kolonizace a ve středověku. Následující dvě kapitoly pojednávají o románských, řeckých, starokřesťanských a slovanských osobních jménech a toponymech. Dále autor rozebral z lingvistického hlediska středověký dalmatský dialekt. Připojil k tomu rovněž slovníček a mnoho poznámek. V poslední části své práce se soustředil na sledování průniku slovanského živlu do jednotlivých měst dalmatského pobřeží. Slované pronikali do dalmatských měst počínaje od 10. století a definitivně v nich převládli ve 14. století. Jireček poznamenává, že obyvatelstvo této části sice mluvilo slovanským nářečím a že se v něm rozvíjela také slovanská umělá básnická tvorba, latina a italština však zůstávaly dlouho jazykem úředním. Jirečkovi patří zásluha, že objevil a uveřejnil dosud neznámé památky románského nářečí v Dalmácii, které se dost lišilo od italštiny a rumunštiny. Jirečkova celistvá charakteristika je velmi výstižná a ukazuje, jak složitá tam byla národnostní a jazyková problematika.

Svým obsahem, množstvím nastolených a řešených otázek i materiálově má tato Jirečkova práce obecně balkánský charakter. Její autor například v ní vymezuje hranici, která dělí oblast užívání řečtiny a latiny na Balkáně, zmiňuje se o etnogenezi Rumunů a Albánců, zabývá se původem kočovných pastýřů Vlachů, na příkladu kultu svatých dokumentuje starokřesťanské, západní a orientální vlivy.

Druhý a třetí svazek uvedené Jirečkovy knihy obsahuje kriticky a s vědeckou akribií připravené listiny (celkem 18), dopisy a jiné texty psané starodalmatským nářečím 13. a 14. století a soupis 2300 osobních jmen z dalmatských měst z období 11. až 16. století. Časově tedy Jirečkovo dílo končí rokem 1500. Materiál k této své práci shromažďoval téměř pětadvacet let.

Tato Jirečkova práce o obyvatelstvu středověkých dalmatských měst se setkala ve vědeckém světě slovanském i neslovanském s největším ohlasem. Vyšla o ní obšírná pojednání, recenze a referáty v několika českých, italských i maďarských odborných časopisech a denících. Významný německý byzantolog K. Krumbacher např. napsal: „Musím se přiznati, že znám málo vědeckých prací, které na nevelikém prostoru přinášejí takové bohatství jednotlivých výsledků a důležitých všeobecných poznání a přitom stejnou měrou vynikají imponujícím věděním, dalekým rozhledem a ostrovtipným zkoumáním. Předmět je co nejvíce zapletený a klade požadavky, které snad žádný druhý žijící historik nebo filolog nesplňuje stejně jako Jireček. Badatelé při tomto úkolu třeba znáti nejen latinskou

a řeckou, zejména byzantskou literaturu s jejich jazykem, ale i jihoslovanské a románské jazyky a nářečí, jakož i albánštinu a novořečtinu, bylo mu třeba sebrati rozsáhlé a nesnadno přístupné vědomosti o pozdním starověku a raném středověku jihovýchodní Evropy, bylo mu třeba vyznati se ve všech otázkách diplomatiky a v právních, hospodářských, obchodních a administrativních poměrech zemí, které byly pod vlivem brzo latinského západu, brzo řeckoslovanského východu, a proto poskytují obraz mnohonásobně proměnlivý a k vyložení nesnadný. Pro pozdní římské, byzantské a západní středověké dějiny, pro národopis, topografii a jazykozpyt Balkánského poloostrova je to práce znamenité důležitosti, každý, kdo se těmi úkoly zabývá, může se z ní mnoho naučiti.“²²

Novakovičovo nové vydání Zákoníku Štěpána Dušana (1898), nejvýznamnější právní památky jižních Slovanů z roku 1349, podnítilo Jirečka k podrobnému rozboru v rozsáhlé studii *Zákoník srbského cara Štěpána Dušana* (Das Gesetzbuch des serbischen Caren Stephan Dušan),²³ v níž se pokusil vystopovat prameny k tomuto kodexu a opravil a doplnil některé Novakovičovy názory. Studie patří bezesporu k nejlepším pracím, jaké byly o tomto předmětu napsány.

Jireček se v tomto období soustředil na historickou problematiku Jihoslovanů, nikdy však nepouštěl ze zřetele obecně balkánské a obecně slavistické otázky. Jak jsme již několikrát uvedli, zpracoval pro Ottův Slovník naučný dějiny všech balkánských zemí v jednotlivých souborných nebo věcných heslech. Sledoval veškerou odbornou produkci týkající se zejména Balkánu. Vedl čilou korespondenci s řadou významných domácích i zahraničních slavistů. Když si např. přečetl Šišmanovovu studii o původu Protobulharů a o etymologiích názvu Bulhar,²⁴ napsal mu: „Otázka nejstarších Bulharů je uhelným kamenem veškeré bulharské historiografie. Každé nové kritické studium této otázky se příznivě odrazí ve všech studiích o veškeré etnografii východní Evropy.“²⁵

Jirečkovi neunikal ani každodenní politický život v balkánských zemích. Sledoval jej jednak v německém tisku, jednak v tisku srbském, bulharském nebo řeckém. Za největší zlo jihovýchodní Evropy považoval právě „demoralizaci veřejného tisku“. Proto se mj. nechtěl pouštět do „veřejné činnosti“, tj. nechtěl veřejně v tisku zaujímat stanoviska k palčivým politickým otázkám na Balkáně.

Ve svých vědeckých pracích řešil historickou problematiku vždycky na širokém základě. Nikdy neušla jeho pozornosti erudovaného historika vzájemná dějinná prolínání na Balkáně, která měla převážně pozitivní

²² Byzantinische Zeitschrift 11, 1902, 262.

²³ Archiv für slavische Philologie 22, 1900, 144–214.

²⁴ Šišmanov, I., *Kritičen pregled na vâprosa za proizchoda na prabâlgarite ot ezikovo gledište i za etimologijata na imeto „bâlgarin“*, Sbornik za narodni umotvorenija, nauka i knižnina, kn. 17 a 18, 1900, 505–754.

²⁵ *Iz archiva na Konstantin Jireček*, II, 314.

význam pro další rozvoj jednotlivých později se vytvářejících národů.

Je sice pravda, že největší pozornost věnoval Jireček dějinám jižních Slovanů. To však nijak neznamená, že dějiny ostatních národů Balkánu mu byly cizí. Zejména jej zajímaly prameny k jejich dějinám. Tak dvě listiny ze severní Albánie, které vydal spolu s L. Thallóczyem koncem minulého století, opatřil zasvěceným úvodem o středověkých dějinách severoalbánských dynastií.²⁶ Spolu s L. Thallóczyem a E. Šufflayem se podílel také na přípravě a vydání rozsáhlého dvousvazkového souboru listů a listin k dějinám Albánie od 4. do počátku 15. století.²⁷ Jirečkův stručný přehled albánských dějin *Albánie v minulosti* (Albanien in der Vergangenheit),²⁸ třebaže vyšel časopisecky, setkal se s příznivým ohlasem především u řeckých a rumunských historiků Nikose A. Beise a N. Jorgy.²⁹ Jireček je rovněž autorem dvou statí, které se zabývají dějinami a významem tří albánských měst — Drače, Skadaru a Valony. Vyšly nejprve srbsky, později též německy.³⁰ V letech první světové války měl Jireček v úmyslu napsat celé dějiny Albánie. Podobně jako četné jiné jeho historicko-zeměpisné práce, také tyto studie z albánských dějin byly částí přednášek o historické geografii Balkánu, které zahájil ve Vídni v roce 1905.

Německý byzantolog K. Krumbacher si velice cenil Jirečkových prací o dějinách balkánských národů též proto, že Jireček již ve svých studiích zejména o dějinách Bulharů, Bosňanů a Albánců prokázal hluboké znalosti pramenů také k řeckým dějinám. Proto ne náhodou byl K. Jireček jmenován Mezinárodním sdružením akademií za jednoho z hlavních spolupracovníků připravované velkolepé edice řeckých středověkých a novověkých listin, která měla obsahovat prameny od doby Karla Velikého do začátku 19. století. Jirečkův a Krumbacherův *Plan eines Corpus der griechischen Urkunden des Mittelalters und der neueren Zeit* byl schválen

²⁶ Thallóczy, L., Jireček, C., *Zwei Urkunden aus Nordalbanien*, Archiv für slavische Philologie 21, 1899, 78—99. Viz též: Illyrisch-albanische Forschungen I, München-Leipzig 1916.

²⁷ Thallóczy, L., Jireček, C., Šufflay, E., *Acta et diplomata Albaniae mediae aetatis illustrantia* I, Wien 1913, II, 1918.

²⁸ Oesterreichische Monatsschrift für den Orient, 1914. Též in: Illyrisch-albanische Forschungen I, München-Leipzig 1916.

²⁹ *Iz archiva na Konstantin Jireček*, III, 322.

³⁰ Jireček, K., *Položaj i prošlost grada Drača*, Glasnik srpskog geografskog društva, 2, 1913, 182—191; *Die Lage und Vergangenheit der Stadt Durazzo in Albanien*, Ungarische Rundschau, 1914; *týž, Skadar i njegovo zemljište u srednjem vijeku*, Glasnik srpskog geografskog društva, 1913. Citováno podle Kadlec, K., *Konstantin Jireček*, Český časopis historický 24, 1918, 11; *Skutari und sein Gebiet in Mittelalters*, Illyrisch-albanische Forschungen I; *týž, Valona in Mittelalter*, Oesterreichische Monatsschrift für den Orient, 1914. Též in: Illyrisch-albanische Forschungen I.

na sjezdu zástupců akademií v Londýně v roce 1904. K jeho realizaci však došlo až v letech 1924—1960.³¹

Dějiny Byzance i dějiny Řecka vůbec Jirečka zajímaly především ze dvou hlavních důvodů: jako pramen k historickému vývoji ostatních balkánských národů a jako dějiny teritoria, do něhož pronikl a v němž se dlouho udržel slovanský živel. Jireček byl uznáván i jako znalec řeckých dějin. Proto se na něj obracel s prosbami o radu nejednou např. Lubomír Niederle a později N. Jastrebov; ten Jirečka označil za „vynikajícího evropského a zejména slovanského byzantologa“.³²

O otázkách slovanských sídel, topografie i o původu Cakonů v Řecku korespondoval s I. Šišmanovem, protože oba tuto problematiku viděli ze širšího hlediska kulturního historika. Jirečkův etymologický výklad jména Cakony je i dnes přesvědčivý.

Některé Jirečkovy studie již svým názvem prozrazují, že se v nich pojednává o obecně balkánské problematice. O některých jsme se již zmínili. K takovým patří také „akademické pojednání“ (Jirečkovo označení — pozn. ID) *Křesťanský prvek v topografické nomenklatuře balkánských zemí* (Das christliche Element in der topographischen Nomenclatur der Balkanländer). Autor vysledoval a zaznamenal velké množství místních jmen v Albánii, Makedonii, Řecku, Srbsku, Bosně a Hercegovině, v Bulharsku i v Dalmácii, která vznikla „ze jmen svatých dle chrámů“. To Jireček považoval za „zvláštní zjev na Balkánském poloostrově“, stejně jako pronikání toponym z Přední Asie na Balkán a do Evropy prostřednictvím středověkých legend. Oba tyto zajímavé jevy Jireček důkladně analyzoval a dospěl k závěru, že se podobná toponyma vyskytují a udržují více podél pobřeží, kdežto ve vnitrozemí je nenacházíme. Zjištěná toponyma pocházejí podle Jirečka z období starokřesťanského.

Uvedená Jirečkova studie se setkala ve slavistických kruzích se značným pozitivním ohlasem. I. Šišmanov mu psal, že v jeho „překrásné studii“ nalezl uspokojivou odpověď na některé „velmi zajímavé etymologické hádanky“.³³ Rok po vyjití studie byly přeloženy z ní do bulharštiny úryvky, které se týkají Bulharska.³⁴ O Jirečkově studii obšírně referovali v bulharském, srbském, německém, českém a ruském tisku např. L. Miletič, J. Ch. Vasiljevič, J. Radonić, V. Vondrák, I. Šišmanov, St. Stanojević aj.

Celobalkánský charakter má rovněž Jirečkův drobný příspěvek *Konvenční tajná mluva na Balkánském poloostrově* (Conventionelle Geheimsprachen auf der Balkanhalbinsel),³⁵ v němž pojednal o tajných žargonech

³¹ *Iz archiva na Konstantin Ireček*, III, 211.

³² Tamtéž, 211.

³³ Tamtéž, II, 301.

³⁴ Ireček, K., *Christijanskijat element v topografičeskata nomenklatura na balkanskite zemii*. Prevede St. Argirov, *Periodičesko spisanie*, kn. XI, 1898, 223—268.

³⁵ Archiv für slawische Philologie 8, 1885, 99—102. Též in: *Zbornik Konstantina Jirečka I*, Beograd 1959, 315—319.

lidových stavitelů (majstorů, protomajstorů, ktitorů) a pracovníků některých dalších řemesel na Balkáně.

V době, kdy Jireček žil a tvořil, byla živá na Balkáně i v Evropě tzv. makedonská otázka. Jireček byl vychován v duchu šafaříkovské slavistické tradice, a proto již ve svých Dějinách národa bulharského zahrnul území Makedonie do hranic bulharského jazyka. Už počátkem 70. let byl postupně seznamován s Makedonií. Tak mu o Makedonii v roce 1872 psal G. Načovič v souvislosti s tím, že patriarcha označil Bulhary za schismatiky a že je proti principu národnosti: „Tato komedie nebude trvat dlouho, to je jisté, ale na začátku udělá nějaké zlo, zvláště v Makedonii, kde lid je ještě velmi zaostalý.“ Zejména v době rusko-rumunsko-turecké války v letech 1877—1878 se velmi často v dopisech četných bulharských přátel Jirečkovi psalo o Makedonii jako o geografické oblasti a jako o součásti Bulharska. V říjnu 1878 mu např. psal St. Panaretov s obavami, že „prý Rakousko má v úmyslu obsadit celou Makedonii až k Soluni“.

Počátkem 80. let se Jireček díval na situaci v Bulharsku velmi „melancholicky“, protože podle něho prestiž Bulharska před Evropou značně poklesla. „V ‚Evropě‘ (Jirečkově označení pro Čechy — pozn. ID) se ve vysoce postavených kruzích mluví,“ sděloval Jireček I. Gešovovi, „jak Vy dobře víte, že Makedonie je země od základů bulharská, ale Vy sám musíte připustit, že situace v Knížectví je tak žalostná, že je třeba stanovit nemoc, ale nerozšiřovat ji.“³⁶

V 80. letech se stále více aktivizovala bulharská náboženská propaganda a poskytovaly se velké prostředky na rozvoj bulharského školství v Makedonii. Metropolita Natanail se domníval, že jestliže bulharská vláda bude každoročně poskytovat bulharským školám v Makedonii navrhované prostředky, pak „s určitostí můžete říci, že celá Makedonie národnostně, jazykově i písemnictvím zůstane naše (tj. bulharská) navždy od srbských hranic až po řeku Bistrici, Soluňsko a Egejské moře a od řeky Drinu po končiny Dospatu při veškerém úsilí srbismu a helenismu“.³⁷

K. Jireček byl dobře informován o hajduckém hnutí i o těžké situaci v Makedonii v 80. letech. Jako ministr školství a osvěty věděl o finanční pomoci školám a městům, zejména Skopji, Ochridu, Bitole, Serresu. Nesmělo se však o tom veřejně mluvit ani psát v tisku, protože Porta bedlivě sledovala vztahy Bulharska k Makedonii. „Není divu, že učitelé v Makedonii jsou pronásledováni, protože podezření, že jsou placeni z Knížectví, se zakládá na pravdě,“ psal Jireček I. Gešovovi.³⁸

Viktorije Živkovová, která později spojila svůj osud s Dimitrem Blagoevem, se obracela na tehdejšího ministra osvěty K. Jirečka s prosbou o pomoc při zřizování tiskárny v Soluni a v Bitole. Měla v úmyslu vydávat

³⁶ *Iz archiva na Konstantin Ireček, I, 214.*

³⁷ *Tamtéž, 222.*

³⁸ *Tamtéž, 231.*

pedagogický časopis, který „bude světlem pro nevzdělané Slované v Makedonii“.³⁹ Viktorija-Vela Živkovićová působila jako učitelka v Bitole. Stejně jako Jireček, si dobře uvědomovala potřebu takové tiskárny a podobného časopisu a považovala obyvatelstvo Makedonie za bulharské. Jireček se domníval, že „nesmí se vychovávat makedonská emigrace (podtrhl K. Jireček) stipendisty, kteří nechtějí a nemohou se vrátit, nýbrž musí se upevňovat bulharská národnost v samých makedonských oblastech“.⁴⁰

Také Dimitr Rizov korespondoval s K. Jirečkem v otázce bulharského listu v Makedonii (v Soluni). Podařilo se mu založit list *Makedonski glas*, který vydával roku 1885 spolu s Ilijou Georgovem, avšak nikoli v Makedonii, nýbrž v Sofii. Vyšlo pouze 35 čísel.

U příležitosti sjednocení Východní Rumelie s Knížectvím Jireček psal z Prahy M. Drinovovi, že „v Makedonii to stále vše“. Přitom spor o Makedonii mezi Srbskem a Bulharskem sílil. V polovině 80. let minulého století zesílila v Makedonii jak propaganda bulharská, tak i srbská. Dokazoval se „bulharský“ nebo „srbský“ charakter jejího obyvatelstva.

Někteří Bulhaři připouštěli odlišnost makedonského nářečí, v němž byly tištěny knihy v soluňské tiskárně již roku 1839.⁴¹ Už vzpomenuť D. Rizov, „člověk sta názorů“, připravoval „velký makedonský kalendář na rok 1890“ s cílem dát „makedonským Bulharům“ jakousi ročenku s vybraným obsahem. Do kalendáře měly přispět „nejlepší literární síly“ a podle možnosti všichni „významnější písařiči Makedonci“. Rizov, který pocházel z Makedonie, vyzýval Jirečka, aby napsal do citovaného sborníku článek z oblasti dějin a etnografie Makedonie, tj. „kriticko-bibliografický přehled všeho seriózně napsaného o Makedonii v evropské literatuře“ v 19. století.⁴² Jireček na tuto výzvu odpověděl, že pro zaneprázdnění nebude moci do uvedeného sborníku přispět. Počátkem roku 1890 přesvědčoval Jirečka jeho přítel V. Stojanov, že M. Drinov pracuje na historické etnografii Makedonie, této „nejčistší bulharské země z celého etnografického Bulharska“, a že tím vyvrátí srbské šovinistické tendence ve vztahu k Makedonii.⁴³

Když v roce 1889 vydal srbský šovinista Spiridon Gopčević knihu *Makedonie a Staré Srbsko* (Makedonien und Alt-Serbien), Jireček byl velmi pobouřen, neboť její autor dokazoval, že v Makedonii žijí čistí Srbové. Proto pocítoval nutnost Makedonii všestranně prozkoumat. Al. Teodorovovi-Balanovi psal: „Je na čase vydat sborník textů ze všech mak(edonských) nářečí, z každého okresu něco, věrně zapsáno (bez jerů), jen proboha ne písne, nýbrž prózu . . .“⁴⁴

³⁹ Tamtéž, 241.

⁴⁰ Tamtéž, 242.

⁴¹ Tamtéž, 284. Viz též G. Todorovski, *Traktati za sonceljubivite*, Skopje 1974, 239–266.

⁴² Tamtéž, 295, 296.

⁴³ Tamtéž, 302.

⁴⁴ Tamtéž, II, 257.

Vídeňská univerzita vyslala počátkem 90. let do Makedonie mladého slovinského slavistu dr. Vatroslava Oblaka, aby tam studoval „makedonská nářečí“. Oblak se však setkal s nepředstavitelnými potížemi, byl označen za bulharského politického agitátora a uvězněn. N. A. Načov ve svém dopise Jirečkovi ze dne 20. dubna 1892 vyjádřil obavy, že případ s dr. Oblakem „vrací bulharské záležitosti v Makedonii o 10—15 let zpátky“.⁴⁵

Od září 1893 do března 1894 vydávali v Sofii Jurdan Ivanov a dr. N. Červen-Ivanov spolu se Sotirem Takevem list Jugozapadna Bălgarija, jehož cílem byla propagace Makedonie jako bulharského⁴⁶ území. Redaktoři se obrátili na Jirečka s prosbou, aby napsal o Makedonii a aby hájil bulharské zájmy. Jireček však podobný článek odmítl napsat.

Konstantin Jireček velmi bedlivě sledoval události v Makedonii na počátku našeho století, dky došlo k povstaleckým akcím a k velkému, tzv. Ilinderskému povstání v červenci-srpnu 1903. L. Miletič, který byl jedním z hlavních propagátorů bulharského charakteru Makedonie, dne 6. října 1902 psal K. Jirečkovi: „My jsme nyní velmi zaneprázdněni otázkou Makedonie, povstání je náš každodenní rozhovor. Mnoho čte denně odchází ze zdejších emigrantů Makedonců.“⁴⁷ O tom, jak pozorně sledoval Jireček události v Makedonii, psal v říjnu 1903 I. Šišmanovovi: „Makedonské otázky sleduji s velkou pozorností. Kéž by Makedonci dostali aspoň to, co jim sliboval Berlínský traktát.“⁴⁸

Četní bulharsí historikové, lingvisté a literáti vystupovali v době povstaleckých akcí v Makedonii v zahraničním tisku na obranu „Bulharů v Makedonii“. K nim patřil rovněž prof. L. Miletič, který v srpnu 1903 uveřejnil v pražském německy psaném listu Politik obšírnou stať, v níž objasňoval příčiny a cíle Ilinderského povstání, samozřejmě ze stanoviska zájmů Bulharska. Tento Miletičův článek nemohl Jireček neznat. Je rovněž zajímavé, že vídeňský tisk (např. Zeit, Neue Freie Presse aj.) ani české noviny nepovažovaly za nutné se o tomto Miletičově výkladu zmínit. Miletič hned po vypuknutí povstání odjel do Prahy (24. srpna 1903), aby zde působil na české veřejné mínění ve prospěch „bulharských povstalců“ v Makedonii. V Praze vystoupil na zvláštním zasedání Národní rady, kde podrobně vysvětlil stav makedonské otázky a žádal, aby čeští představitelé ve vídeňském parlamentu a v delegacích položili otázku ve prospěch „makedonských Bulharů“, což čeští poslanci Národní rady podle Miletiče slíbili. Miletič rovněž žádal, aby byla zorganizována sbírka ve prospěch makedonského obyvatelstva. Po neúspěšném konci Ilinderského povstání cestoval Miletič v září a říjnu 1903 spolu s prof. Georgovem po

⁴⁵ Tamtéž, I, 307.

⁴⁶ Tamtéž, 308.

⁴⁷ Tamtéž, 365.

⁴⁸ Tamtéž, 367.

evropských hlavních městech (Petrůburg, Londýn, Paříž, Řím) a přimlouval se za podporu makedonského obyvatelstva. Jirečkovi sice Miletič sdělil, že se vrátil z turné 28. října, ale ani slovem se mu nezminil o svém jednání v Praze. Zato mu počátkem roku 1904 napsal: „Opravdu je u nás nyní mnoho jiných příčin, které odvádějí člověka od vědy. Makedonská otázka ještě není skončena, ona nás všechny tíží a morálně dusí, zvláště v posledních dnech, kdy začala rusko-japonská válka. Tuto válku uvítali Makedonci s bolestným rozdechvéním — považují ji za špatné znamení, za znamení, že „šťěstí“ opouští makedonskou věc. Jsem velmi blízký zdejším makedonským kruhům a nemohu nesdílet jejich bolesti.“⁴⁹

L. Miletič si byl vědom ožehavosti otázky Makedonie až do balkánských válek (1912—1913). Když získával Jirečka ke spolupráci na plánované velké encyklopedii jižních Slovanů, kterou hodlala vydat Jihoslovanská akademie věd a umění v Záhřebu, psal mu: „U Makedonie se budeme hledět vyhnout nedorozuměním“. A Jireček mu odpověděl, že asi i pro předsedu JAVU prof. T. Smičiklase je makedonská otázka dosti složitá.⁵⁰

Jireček moc nevěřil v kulturní jednotu slovanských národů a odmítal ruský panslavismus. Zastával naopak stanovisko blízké českým realistům a zejména pokrokovému hnutí, které podporovalo emancipaci jednotlivých slovanských národů.

V Čechách i v Rusku se v prvním desetiletí 20. století hodně hovořilo o slovanské spolupráci. Čeští představitelé (na rozdíl od Rusů) vznášeli požadavek rovnosti všech slovanských národů. Šlo tedy o rozdílné chápání slovanské spolupráce, neboť např. V. I. Lamanskij, s nímž si Jireček dopisoval a vyměňoval publikace, spatřoval další vývoj slovanských národů jedině za předpokladu, že se těsně přimknou k Rusku. Rovněž v obsahovém pojetí novoslovanství byly značně rozporné rozdíly.

Tzv. přípravný novoslovanický sjezd, který se konal v Praze v létě 1908, jednal především o možnostech kulturní i hospodářské spolupráce. Jirečkovy názory na novoslovanství byly blízké názorům jeho kolegy V. Jagiče, který A. A. Šachmatovovi o pražském novoslovanickém sjezdu napsal: „Těžko říci, co z toho vzejde. Nedělám si velké naděje.“ Jagič sice schvaloval, že se na sjezdu hovořilo o některých otázkách spolupráce, ale zároveň dodával: „Všechno ostatní se omezilo na polsko-ruskou otázku. Bude-li Vaše vláda pokračovat v nepotřebné a bezúspěšné rusifikaci Polska, když se zároveň k ostseiským Němcům přece jen chová s jistou shovívavostí, pak samozřejmě z „novoslovanického“ hnutí nebude nic.“^{50a}

Nedlouho po prvním novoslovanickém sjezdu v Praze však došlo k enexi Bosny a Hercegoviny. Jireček se sice veřejně (ba ani v korespondenci,

⁴⁹ Tamtéž, 368.

⁵⁰ Tamtéž, 417.

^{50a} Dokumenty k historii slavjanoveděniija v Rossii, Moskva-Leningrad 1948, 289—290.

kteřou máme k dispozici) o této otázce nevyslovil, ale určitě s anexí nesoũhlasil.

Koncem června 1910 se konal v Sofii druhý (připravný) slovanský sjezd. Byl organizován za nejbližší podpory Slovanského dobročinného spolku v Petěrburgu. Účastnila se ho početná ruská delegace konzervativní, reakční panslavistické pravice. Sjezd dostal výrazně politický charakter a měl mj. sloužit jako prostředek k upevnění vlivu carského Ruska v Bulharsku. Jireček byl na sofijský sjezd pozván, ale nezúčastnil se ho. Je více než zřejmé, že se nechtěl zaplétat do ožehavých otázek politických a že s programy slovanských sjezdů nesoũhlasil. Byl racionálním typem vědce a sdílel spíše názory např. Jiřího Polívky nebo některých srbských historiků. J. Polívka totiž na sofijském sjezdu navrhl svolat vědecký sjezd slavistů.

Srbský historik Lj. Stojanović psal počátkem března 1910 A. A. Šachmatovovi v souvislosti s přípravou sofijského sjezdu, že bělehradští slavisté nejsou pro svolání „slovanských sjezdů“, nýbrž sjezdů slavistů. „Proto se podivujeme, jak bylo možné připlést sem Slovanský dobročinný spolek a Spolek činitelů slovanské vzájemnosti. Jestliže někdo ze slavistů bude mít potřebu mluvit o politice a o Slovanstvu, pak si najde způsob a místo, jak tak učinit, ale na sjezdu slavistů by se o tom nemělo hovořit . . . My si nepřejeme žádné přehlídky, bankety, přípitky, projevy: tento sjezd nesmí být ‚Gelehrtenfütterung‘, jak kdysi řekl Jireček.“^{50b}

Stojanovićova slova odpovídala v podstatě názorům Jirečkovým, který se domníval, že by se na sjezdech slavistů mělo diskutovat o otázkách, které se týkají veškeré slavistiky. A protože znal programy „slovanských sjezdů“, neviděl v nich žádný užitek pro slavistickou vědu.

Ljubomir Miletič mu v jednom dopise sděloval své dojmy z exkurze po Makedonii a po Svaté hoře v Řecku a litoval, že Jireček do Sofie nepřijede. O Makedonii mu mj. psal: „V Makedonii všechno zůstalo pozadu, jak bylo také zde u nás v době turecké, jen jedno nové lze pozorovat: mladé pokolení, které vyrostlo v době povstaleckých hnutí, zcela se zbavilo onoho tradičního strachu z Turků, který dělal ráju pokornou a nerozhodnou. Viděl jsem na vlastní oči plody umělé srbské propagandy: školy s 4—5 žáky bez srbského obyvatelstva apod., dále jsem viděl, že tato propaganda vyvolala takovou strašnou nenávist proti všemu srbskému u makedonských Bulharů, že o tuto nenávist se rozbíjejí všechny pokusy slovanské diplomacie vytvořit federaci (svaz) jihoslovanských států . . . Proto i slovanské sjezdy, jakým je také tento, který nyní bude v Sofii, nic nemohou učinit . . .

Vy víte, jak je stylizován sedmý bod programu, v němž se mj. říká, že o ‚sporných otázkách‘, jakou je makedonská, budou muset být vyloženy

^{50b} Tamtéž, 301—302.

v š e c h n y názory, a to nejen ‚dogmatické‘, nýbrž také ‚hypotetické‘ atd. atd.“⁵¹

V. N. Zlatarski doporučoval K. Jirečkovi odchovance sofijské univerzity Nikolu Mileva z obce Mokreni, (Kostursko), aby se u něho specializoval na dějiny. V odpovědi Jireček psal Zlatarskému: „Tento Váš Makedonec z Kosturska je velmi pracovitý a schopný člověk.“⁵²

Koncem roku 1911 viděl L. Miletič hlavní příčiny nerovnoměrného kulturního rozvoje Bulharska ve „věčně nerozřešené politické otázce Makedonie a Odrinska“.⁵³ A v říjnu roku 1912 zval Jirečka D. Sterev do Bulharska, aby cestovali po svobodné Makedonii a Odrinsku.⁵⁴

Zajímavý je Šišmanovův dopis Jirečkovi z počátku října 1912, kdy probíhala první balkánská válka proti Turkům. Psal mu mj.: „Nejste snad Vy jedním z viníků onoho z d r a v é h o nacionalismu, který podněcuje bulharského vojáka v jeho bouřlivém směřování k Cařihradu a Soluni?“

P a i s i j, V e n e l i n, J i r e č e k ! Tito tři, každý svým způsobem, nám ukázali minulost a dali určitý cíl našim národním aspiracím.“⁵⁵

Počátkem roku 1914 Jireček odpovídal G. Načovičovi, že „vývoj nejnovějších dějin Bulharska sledoval s velkým smutkem“. A pokračoval: „Dělení Makedonie mezi spojence nebyla rozumná věc; bylo třeba žádat autonomii Makedonie, která by nalezla největší podpory u všech velmocí. Málo promyšlené bylo spojenectví Bulharska s Řeckem, které bylo uzavřeno bez všech teritoriálních podrobností.“⁵⁶ Načovič souhlasil s Jirečkovým názorem na autonomii Makedonie ovšem z jiného důvodu než Jireček, totiž proto, aby se „Bulharsko zbavilo návalu makedonské emigrace s revolučními a nečestnými tendencemi“.⁵⁷

Už v průběhu první balkánské války koncem roku 1912, kdy bylo uzavřeno příměří šesti velmocí, které se sešly v Londýně, začal se český i rakouský kapitál intenzivněji zajímat o další proniknutí na Balkán. Jireček tento zájem např. o stavbu nových železnic v Bulharsku a Makedonii označil za Drang nach Osten.⁵⁸

Casopis Svobodno mnenie uveřejnil v září 1913 dopis, který I. Šišmanov, G. T. Danailov a D. Mišev zaslali především „vědčům, filantropům a veřejným činitelům v Evropě a Americe“. Týkal se „otázky denacionalizace Bulharů v Makedonii“. V témže listě D. Mišev uveřejnil článek pod názvem Anketa o makedonské otázce. V říjnu 1913 Šišmanov zaslal francouzský text dopisu K. Jirečkovi a ptal se ho, zda odpoví na anketu „o od-

⁵¹ Iz archiva na Konstantin Ireček, I, 419.

⁵² Tamtéž, 422, 425.

⁵³ Tamtéž, 424.

⁵⁴ Tamtéž, 427.

⁵⁵ Tamtéž, 426.

⁵⁶ Tamtéž, 426.

⁵⁷ Tamtéž, 436–437.

⁵⁸ Tamtéž, II, 334.

národňování makedonských Bulharů“. Až počátkem prosince 1913 mu však Jireček odpověděl: „Vaší ankety se nemohu zúčastnit, protože v otázkách současných dějin nechci vystupovat před veřejnost. Měl jsem dost práce se vymanit z pretencí zdejšího Albanien-Komettee jakýchsi Kucovlachů aj.“⁵⁹

Uvedené Jirečkovy stanovisko k složité makedonské problematice bychom mohli chápat tak, že se ve skutečnosti nechtěl pouštět do ožehavých otázek současnosti, aby se případným nečekaným vývojem událostí nekompromitoval. Lze ovšem rovněž předpokládat, že si dobře uvědomoval jednak snahu makedonského obyvatelstva o získání přinejmenším autonomních práv, jednak aspiraci Bulharska na připojení celé Makedonie k Bulharsku. Nebo je tu ještě třetí předpoklad, že si Jireček nechtěl znepřátelit Srby. Vycházíme-li však z toho, že Jireček uvítal vytvoření samostatného albánského státu v listopadu 1912, pak lze s největší pravděpodobností tvrdit, že byl proti aspiracím Srbska, Bulharska a Řecka vůči Makedonii a schvaloval snahu obyvatelstva Makedonie o osvobození od Turků a o získání autonomie.

Vraťme se však k Jirečkovým pracím a chronologicky sledujme jejich vznik. Jeho dlouholetá spolupráce s významným srbským právníkem V. Bogišićem vyústila počátkem 20. století vydáním slovanských právních listin a předpisů, které se zachovaly v dubrovnických archívech. Po mnohaletých Bogišićových studiích vydali společně *Liber statutorum civitatis Ragusii compositus anno 1272 etc.*⁶⁰ Vydavatelé opatřili sbírku předmluvou a sestavili nový rejstřík. Třebaže účast obou vědců na celkovém vydání nelze dosti dobře přesně určit, můžeme se domnívat, že V. Bogišić provedl hlavně přípravné práce, zatímco Jireček v něm prokázal své široké znalosti historické, filologické, diplomatické a geografické.⁶¹

⁵⁹ Tamtéž, 336.

⁶⁰ Zagrabiae MCMIV (1904).

⁶¹ Cvetler, J., *Přínos Konstantina Jirečka k poznání dějin státu a práva balkánských národů* (K 120. výročí narození), Sborník prací učitelů právnické fakulty, IV, Brno 1974, 149–181.